

קידושין כד

משה שווערד

1. הרא"ש על קידושין פרק ראשון - סימן כט

רבי מאיר סבר כדאמר ליה קני קני עבד וקני רבו וכי אמר ליה על מנת לאו כלום קאמר ואפילו אמר לו על מנת שאין לרבו רשות בו קני לך לא היה מועיל משום דיד עבד כיד רבו והוי כמו נותן מתנה לחבירו ואמר לו על מנת שלא יהא שלך יהיה לך דקנה **דכל תנאי שסותר המעשה לא הוי תנאי** ורבנן סברי כיון דאמר ליה על מנת אהני ליה תנאה

2. חדושי הרשב"א על מסכת קידושין דף כג/ב

והראב"ד פי' דטעמא דמלתא משום דיד עבד כיד רבו לזכות לו לאדון אמרינן אבל לא לחוב לו, והלכך ס"ל לר"מ דכיון דאמר ליה קני, קני עבד וקני רביה, דכשנתנו לעבד כאלו נתנו לרבו ממש, וכשהתנה עם העבד כאלו התנה עם אחר, ואין זה כשאר תנאין דעלמא דמתנה עם מקבל המתנה בעצמו. ורבנן סברי דמעיקרא קני עבד, אלא דלכי זכי עבד זכי אדון מכח זכיית העבד, והלכך כשהתנה עם העבד הו"ל כשאר תנאין דעלמא דמתנה עם מקבל המתנה בעצמו, וכיון שכן תנאו קיים, דאי אמרת מ"מ ליזכי אדון מיד עבד כבר קדמו תנאי נותן שלא יהא לרבו רשות בו

3. משך חכמה על ויקרא פרק כז פסוק לא

יגאל איש ממעשרו - רמב"ם (ה' מעשר שני ה-ב) ור"ת (קדושין כד ד"ה אלא) מפרשים בקדושין דאשה שפודה מעשר שני שלה אינה מוספת חומש, והטעם מושכל, דאשה אינה ראוי' לעלות למקום אשר יבחר ה' בו בכל זמן, כי היא הרה או ילדיה קטנים וצריכים לאמם כמו חנה, לכן שלא יקשה עליה לפדות ולצור הכסף עד שיהא יכולת בידה לעלות ולאכול במקום הנבחר את המעשר פטרה תורה את האשה מהחומש, משא"כ בכל הגאולות. ונכון. ויעוין מש"כ רבינו בסוף הלכות תמורות בזה.

4. ספר דבר יעקב

ליה בעל - לכאורה קשה למה לפי ר"מ האשה יורשת מעשר שני הרי הוי ממון גבוה. וי"ל דאינה יורשת את עצם הפירות אלא זכות אכילה בפירות, ורבנן לא תיקנו זכות לבעל היכא דהאשה אינה קונה את עצם הממון.
הקו"ש [פסחים אות יח וב"ב אות ש"עג] מבאר שלמ"ד מע"ש ממון גבוה גוף הדבר הוא שלו אלא דאין לו דין ממון ודמי לאיסורי הנאה לפי השיטה שהוי שלו.
המנ"ח [מצוה תעג-ט] כתב דהא דמהני ירושה במע"ש הוי גזו"כ דילפינן לה בתו"כ מקרא.

5. ספר מנחת חינוך - מצוה תעג - אות ט

ולכאורה קשה, א"כ ירושה נמי, כיון דממון גבוה היאך מוריש אותו ליורשין, ובר"מ כאן פ"ה ה"א נראה דוקא במתנה צריך להיות שניתן לו בטבלו ולא בירושה, ומאי שנא, והוה ליה ג"כ לומר בירושה דנפל לו בטבלו. וצריך לומר כיון דירש איתרבי בתורת כהנים, ועל כרחק נתרבה בכהאי גוונא בנפל לו מעשר שני....

6. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת בבא בתרא דף קכג/א

שם. קדשים ממון גבוה הוא, ופירש רשב"ם, ולא קרינן בכל אשר ימצא לו יהוי ראוי, וקשה, דבממון גבוה לא שייכא ירושה כלל, וא"צ לטעמא דראוי, מיהו מצינו גבי מע"ש דקיי"ל ממון גבוה הוא, מ"מ יורש מוסיף חומש, ושייכא ביה ירושה, **והטעם לזה, משום דגוף הדבר הוא שלו, אלא שדין ממון שבו הוא של גבוה, כדמוכח בסוכה דף ל"ה דלמ"ד דלא בעינן דין ממון, יוצא באתרוג של מעשר שני, אפילו למאן דאמר ממון גבוה הוא ומיקרי לכפ, ויש להסתפק, אם גם בקדשי קדשים כן הוא, דאף דלכו"ע הוי ממון גבוה מ"מ אפשר דגוף הדבר הוא שלו, ואפשר שזהו ביאור הגמ' בחולין דף מ' כיון דקניא ליה לכפרה כדידיה דמי,**

והא דאין יכול למכור משום דאין לו בו דין ממון כמו במע"ש דמכירה לא שייכא אלא בדין ממון, אלא דקשה, דמבואר ברמב"ם דיכול להקדיש מע"ש, ומ"ש הקדש ממכירה:

7. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת פסחים דף ו/א

(יח)... והנה בסוכה דף ל"ה מוכח למ"ד מע"ש ממון גבוה דמ"מ גוף הדבר הוא שלו, אלא דדין ממון שבו הוא לגבוה, ומה"ט מיקרי לכם לענין אתרוג למ"ד דלא בעי דין ממון, **וכן הוא גם באיסוה"נ דגוף הדבר הוא שלו, אלא דאין לו בו דין ממון, דמדמי שם בגמ' למע"ש אליבא דר"מ עיי"ש**, והא דאין יכול למכור מע"ש, צ"ל דבגוף הדבר גרידא בלא דין ממון לא שייכא מכירה (וצ"ע מ"ש הרמב"ם, דאפשר להקדיש מע"ש ומ"ש הקדש ממכירה) אבל ירושה שייך גם בכה"ג כמ"ש הרמב"ם דירוש מוסיף חומש, ולדעת זו שייכה ירושה גם באיסוה"נ אף דא"א למוכרו, והסוברין דאין ירושה באיסוה"נ אפשר דגם במע"ש אין היורש מוסיף חומש למ"ד ממון גבוה, ומבואר מזה דגוף החפץ ושיווי הן שני דברים נפרדין, וא"כ אפשר דזהו ביאור דינו של גורם לממון אליבא דר"ש, דמיקרי בעלים על שיווי של החמץ אף דגוף החפץ אינו שלו, ומשו"ה איצטריך קרא לענין בל יראה כיון דגוף החפץ אינו שלו, ומ"מ גם לפי"ז י"ל בקדשים מיקרי הגוף שלו שיש לו השתמשות לפרוע בו חובו. [ויש לחקור במע"ש ממון גבוה אם עובר עליו בבל יראה, ולכאורה פשוט דתלוי בפלוגתא דפליגי גבי אתרוג, דאי מיקרי לכם גבי אתרוג ה"ה דמיקרי לך גבי חמץ, אבל קשה דבגמ' שם קאמר איכא בינייהו מצה ואתרוג וחלה, ואמאי לא קאמר נמי לענין בל יראה, ובאיסוה"נ מוכח בגמ' דליכא בל יראה דלא מיקרי לך כמו דבאתרוג לא מיקרי לך, דדוקא באיסור חמץ עשאו הכתוב כאלו הוא ברשותו אבל לא באיסור אחר דאין לך בו אלא חידושו, אף דגוף החפץ הוא שלו מ"מ לא מיקרי לך, או משום דאין בו היתר אכילה, או משום דבענין דין ממון].

8. ספר דבר יעקב

ג] דתניא בכולן עבד יוצא בהן לחירות וצריך גט שחרור מרבו דברי ר' ישמעאל ר"מ אומר אינו צריך ר"ע אומר צריך – כתב הר"ף הלכה כר"ע דקיי"ל [עירו' מו:] הלכה כר"ע מחבירו. וכ"פ הרמב"ם [עבדים ה-ד] שצריך שטר שחרור. ומקשים הרמב"ן, הריטב"א והר"ן [כאן ובגיטין מב:] למה צריך הר"ף להביא דיני יציאת עבד בראשי איברים, הרי אין דנין דיני קנסות בזה"ז שליכא דיינים סמוכין. ותירצו משום שאף שאין דנים מ"מ אם תפס קנס לא מפקינן מיניה [כדאיתא בב"ק טו:], והרי העבד תפוס בעצמו, ואין האדון רשאי להשתעבד בו, אלא כ"ד כופין אותו ע"י שמשמתינן ליה עד שיכתוב שטר שחרור, ואפי' למ"ד שא"צ שטר שחרור ה"מ בזמן דאיכא כ"ד סמוכין, שהב"ד מעמידו לדין ופוסק שחייב קנס לשחרר עבדו, אבל האידנא ליכא העמדה בדין, ימשי"ה צריך שטר שחרור לכו"ע.

ומבאר השערי יושר [שער ז-כא] דאע"פ שמהני תפיסה בקנס בלי העמדה בדין, מ"מ תפיסה בעבד שייך רק לענין הקנין ממון ולא לענין הקנין איסור, ולכן בזה"ז לכו"ע צריך שטר כדי להפקיע הקנין איסור.

הרמב"ם [עבדים ה-ז] כתב שאין דנין יציאת עבד בראשי אברים אלא כ"ד סמוכין מפני שהוא קנס. וכתב הכס"מ דאין כוונת הרמב"ם שאין יוצא כשאין כ"ד סמוכין, שהרי מהני תפיסה בקנס והעבד תפוס בעצמו, והא דאין דנין אלא כ"ד סמוכין

היינו לענין שאין הודאתו פוטרת אלא בסמוכין. האבן האזל [עבדים ה-ז] והמשנת יעב"ץ [יו"ד סימן לב-ג] לומדים בשיטת הרמב"ם שפליג על הרמב"ן [בשיטת הר"ף] וס"ל שלא מהני תפיסה בקנס דשן ועין. והטעם מבאר המשנ"י ע"פ הרא"ש [ב"ק טו:] שמבאר שמהני תפיסה מדין עביד איניש דינא לנפשיה, וסובר הרמב"ם שזה מועיל בשאר קנסות שהניזק הוא הבעל דבר לעשות דינא, אבל בשן ועין סובר הרמב"ם שאין הקנס חיוב תשלומין לעבד אלא קנס שהתורה הטילה על האדון וכיון שהעבד אינו בע"ד אינו יכול לעשות דינא לנפשיה ואינו יכול לתפוס. והרמב"ן שסובר שמהני תפיסה הוי לשיטתו [הג"ל ע"א אות יד] שכתב בספר המצוות [מ"ע רלה] שנצטוינו לשלם לעבד כנעני שחרור גופו בדמי עינו ושינו, משמע שהוי תשלומין לעבד.

9. עצמות יוסף מסכת קידושין דף כד עמוד ב

לחפשי ישלחנו רבויא הוא וכו'. וקשה למה לא אמר 'אלא' כיון דקהדר ביה ממאי דהוה קא דריש בעיקרא בכלל פרט וכלל. עוד קשה אמאי לא קאמר וכי יכה ריבויא הוא, דהוא הכלל הראשון. עוד קשה דכיון דאיכא פלוגתא דתנאי אי דרשינן בכלל ופרט וכלל או בריבוי ומיעוט וריבוי, הול"ל הא מני ר' פ' היא דדריש בריבה ומיעט וכו'. ונראה דאפילו מאן דדריש כל התורה בכלל ופרט, הכא דריש בריבה ומיעט וריבה, וטעמא דמילתא נראה שפרשו ז"ל דריבה לו שלוחין מדלא כתיב יצא חפשי וכו', ובודאי דאי הוי כתיב יצא חפשי, היינו דורשים כלל ופרט, אבל מדכתב ישלחנו, ריבה לו שלוחים, ואפילו מאן דדריש בכלל ופרט וכלל, מודה הכא דדרשינן ריבה ומיעט וריבה, ולהכי לא קאמר אלא משום דלא לישתמע דהדר ביה ממאי דהוה סליק אדעתיה מעיקרא, וישתמע דהוי אליבא דמאן דדריש ריבוי ומיעוט, אלא כלומר דאפילו מעיקרא נמי הכי הוה ס"ל, והוה דריש בריבוי ומיעוט.

10. רש"י מסכת קידושין דף כד עמוד ב

וצריך גט שחרור - להתירו בבת חורין.

11. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת כתובות דף מב/א

(קנב) תוד"ה הפלת וכו' גלי רחמנא כדאמרי' במרובה... והנה טעמא דמ"ד צריך ג"ש, לכאורה הוא משום דמפרש הכתוב לחפשי ישלחנו שחייב לשלחו ולא שזוהו עצמו השילוח...

12. תוספות מסכת קידושין דף כד עמוד ב

הואיל ומדרש חכמים הוא - פ' משום הכי אמר דבשאר דברים צריך גט שחרור וא"ת ומה בכך הואיל ומדרש חכמים הוא והלא כמה גופי תורה תלויין שאינם באין אלא מכת דרשה [1] לכן נראה לר"ת דגט זה אינו אלא מדרבנן דחיישינן שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה לפי שאין המדרש ידוע לעולם לכך תקנו גט שחרור [2] וריב"א פירש דודאי שן ועין דכתיב בהדיא בקרא ועלייהו כתיב לחפשי ישלחנו דמשמע חפשי מעיקרא ובהא פשיטא ליה דלא גמר שילוח שילוח מאשה ולכן א"צ גט שחרור אבל שאר אברים דלא נפקי אלא מיתורא דישלחנו ודאי בהכי גמירי שילוח מאשה ולכך צריך להו גט שחרור.

13. תוספות הרא"ש מסכת קידושין דף כד עמוד ב

הואיל ומדרש חכמים הוא. תימה כל התורה נמי מדרש חכמים הוא, [1] ופר"ת משום דאינו מפורש בהדיא ואין העולם בקיאים במדרש חכמים תקנו שיכתוב לו גט שחרור שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה, ולא נהירא פירושו דר' עקיבא ור"ט בדאורייתא פליגי ונמצא דאין זה הכרעה לחזק דברי ר' עקיבא אלא טעמא אחרינא הוא דקאמר, [2] הילכך נראה לפרש הואיל ומדרש חכמים הוא דשאר איברים נפקא לן מלחפשי ישלחנו כדאמרינן לעיל ריבוייא הוא וכי גמרינן שלוח שלוח מאשה דוקא לענין שאר איברים דנפקא לן מריבוייא דישלחנו דהיינו מדרש חכמים אבל לא משן ועין שהתורה זכתה לו בפירוש.

14. תוספות רי"ד מסכת קידושין דף כד עמוד ב

הואיל ומדרש חכמים הוא. [1] פ' לא שהמדר' גרוע מן הכתוב אלא מפני שאין המדרש ידוע לכל צריך גט שיחרור כדי לפרסם שיחרורו לכל העולם:

15. רמב"ם יד החזקה - הלכות אישות פרק א

(ב) וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם ובאחד משלשה דברים האשה נקנית בכסף או בשטר או בביאה בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים

16. שפתי כהן על חושן משפט - סימן לג: (א)

וי"א דקרובי האם נמי אינן פסולים אלא מדרבנן. משמע מדברי הר"ב דהי"א אלו מקילין וס"ל דאינן פסולים אלא מדרבנן ונ"מ ג"כ לענין עדי קדושין ולפע"ד זה אינו דהא ע"כ טעמו של הרמב"ם כמ"ש בכסף משנה פ"ג מהל' עדות דס"ל שכל מה שאנו דורשים מהי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן הוא מדבריהם כו' ע"ש בכ"מ שהאריך קצת בזה וכ"כ הריב"ש סי' י"ד והביא שם ג"כ תשובו' הרשב"א שזהו טעמו של הרמב"ם שהולך לשתתו שאמר בעיקר השני של ספר מנין המצות שחבר שכל הדברים הבאים באחד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן אינן דאורייתא אלא דרבנן כו' וכ"כ בעיר שושן שזהו הטעם די"א וכן מוכח בודאי דעת הרמב"ם דאל"כ אין טעם לדבריו למה יהא קרובי האם רק מדבריהם וכ"כ הרמב"ם ג"כ בריש הלכות אישות שקדושי כסף הם מדבריהם וכמו שביאר הרמב"ם עצמו דבריו כן בתשוב' שהביא הרמב"ן בהשגותיו על הרמב"ם במנין המצות וא"כ פשיטא דאין כוונת הרמב"ם כאן

בקרוכי האם לומר דכיון שהוציאו באחד מהי"ג מדות לא יהא בהם ד"ת שהרי גם בקדושי כסף כתב הרב המגיד בריש ה' אישות שדעת הרמב"ם שדינו ד"ת לכל דבר וגם בס' זוהר הרקיע שחבר הרשב"ץ על מנין המצות האריך בזה **והוכיח שדעת הרמב"ם שקדושי כסף וכן כל דבר שנלמד באחד מי"ג מדות דינו דין תורה לכל דבר רק שאין להכניסו בכלל מנין התרי"ג מצות כיון שאינו מפורש בתורה** וכן בס' מגלת אסתר שחבר מה"ר יצחק ליאון על מנין המצות האריך בזה וכתב ככל דברי הרשב"ץ ודבריהם נכונים ומוכרחים וכ"כ בכסף משנה ריש הלכות אישות וז"ל ולדרך הרמב"ם לק"מ דהא דבר הנלמד בי"ג מדות דבר תורה ממש הוא וסוקלין על ידו ומביאין קרבן על שגגתו ככל דברים המפורשים בתורה ולא קרי להו דרבנן אלא לומר שאלמלא שהם קבלוהו מסיני לא היינו מפרשים אותו כך כו' עכ"ל וכן ראיתי שכתב הרמב"ם גופיה בפ"ג מהלכות אישות וז"ל המקדש בביאה הרי אלו קדושי תורה וכן מתקדשת בשטר מן התורה אבל הכסף מדברי סופרים וכן דין הכסף דין תורה ופירושו מדברי סופרים שנאמר כי יקח איש אשה ואמרו חכמים לקוחים אלו יהיו בכסף שנאמר נתתי כסף השדה קח ממני עכ"ל ובכ"מ שם כתב דנוסחא זו אינה נכונה דמאי וכן הרי הכסף מוחלק משטר וביאה שאלו ד"ת וזה ד"ס ונוסחא אחרת מצאתי שכתוב בה אבל הכסף מדבריהם שנאמר כי יקח איש אשה ואמרו חכמים כו' עכ"ל ולפע"ד נוסחא זו נכונה (והיא נדפסת בספרי המיימונות הגדולים שנדפסו בשנת ש"י ובספרי מיימוני שנדפסו בשנת של"ד וכן בשאר דפוסים) וה"ק וכן דין הכסף דין תורה כלומר בדינו הוא שוה לביאה ושטר לכל דבר מדין תורה רק שפירושו מד"ס....

17. המאירי על מסכת קידושין דף כד/ב

ולענין ביאור מה שאמרו בסוגיא זו נראין דברי ר' עקיבא בשאר איברים הואיל ומדרש חכמים הוא שאלו בה והלא כלל ופרט משלש עשרה מדות היא והיאך הוא קוראם מדרש חכמים והרי הם גופי תורה [3] **ותירצו שכל כלל ופרט אסמכתא בעלמא הוא** כמו שאמרו בשני של סוטה בשלשה מקומות הלכה עוקבת את המקרא כסוי הדם שהתורה אמרה וכסהו בעפר והלכה בכל דבר שמגדל צמחים וגט שהתורה אמרה ספר והלכה בכל דבר ותער שנאמר בנזיר ותער לא יעבור על ראשו והלכה אף בכל דבר ואף על פי שכלם נדרשו בכלל ובפרט אסמכתא בעלמא הוא...

18. ספר דבר יעקב

זן הכהו על עינו וסמאה על אזנו והרשה עבד
יוצא בהן לחירות – התוס' [ב"ק צח.] מקשים למה
חרשו יוצא לחירות הרי בעינן מום שבגלוי דומיא
דשן ועין. ומתרצים התוס' כיון שניכר שמתנהג
כחרש חשיב מום שבגלוי. עוד תירצו דא"צ שיהיה
הקלקול בגלוי אלא שהאבר שיש בו קלקול יהיה
בגלוי. וכן מתרץ השיטה אצלנו, ומבאר משום
שילפינן מעין שכתוב בפסוק ושחתה כלומר שיחת
מאור העין, ואע"פ שהעין שלמה מ"מ יוצא לחירות.
ומבאר דשני תירוצי התוס' נחלקו בגדר אבר
שבגלוי, לתי' א' בעינן שיהיה המום בגלוי, אלא
דא"צ שהמום עצמו יהיה בגלוי וסגי שתוצאות המום
יראו בגלוי. ולפי תי' שני בעינן שהאבר שבו המום
יהיה בגלוי וא"צ שהמום יראה בגלוי.
יש ג"מ בין התירוצים במקרה וחרשו באוזן
אחת, לתי' ב' ודאי דיוצא כיון שהאבר בגלוי אבל
לתי' א' אפשר שאינו יוצא, דכיון שעדיין שומע
באוזן השניה אינו ניכר שחרטו.

(ח) על אזנו וחרשה עבד יוצא בהן לחירות – התוס' [בכורות לז.] והתורא"ש והרשב"א אצלנו מקשים למה לענין עבד הוי חרשו מום בגלוי שעבד יוצא בו לחירות, ולענין מום בקדשים אין חרשות פוסל, וגם לענין כהן אין חרשות פסול של מום, אלא פסול משום שאינו דומיא דזרעו של אהרון, [כדאיתא בבכ"ו מג. ונ"מ דכהן בעל מום עבודתו פסולה, וכהן שאינו כשאר זרעו של אהרון עבודתו כשרה בדיעבד].

ומתריצים התוס' דלגבי עבד בדבר קל חשיב מום לצאת בו, וכמו הפלת שינו שיוצא בו אע"פ שאינו מום בבהמה ובכהן.

הרשב"א מוסיף דהיינו טעמא דלגבי מום בקרבן בעינן דומיא דפסח ועיור [שהוזכר בפסוק] שהוי גלוי גמור, מטא"כ בעבד בעינן דומיא דשן שאינו גלוי גמור, ולכן חרשות ג"כ מוציא.

המישנת יעב"ץ [יו"ד סימן לא-ב] מתרץ קושית התוס' בבכורות לפי התירוץ השני של התוס' בב"ק [הנ"ל אות ז] שכתבו דגבי עבד א"צ שהמום יהיה בגלוי אלא שהאבר יהיה בגלוי, אבל לגבי מום ילפינן [בבכורות לז.] מקרא דמום רע שצריך מום בגלוי, ופירש"י מום רע לא מיקרי אלא בגלוי שמנוול, וא"כ הגדר במום שיהיה מנוול מחמת המום, ולכן ניחא דחרשו שאינו מנוול אינו מום לגבי קרבן, אבל בעבד כל שהאבר בגלוי הוי מום, דאצל עבד לא כתיב מום רע. ואפשר שזה כוננת תוס' בבכ"ו שתירצו שלגבי עבד בקל חשיב מום, ויותר נראה שהתוס' בבכ"ו ס"ל כתירוץ ראשון [של התוס' בב"ק] ולכן הקשו סתירה מקרבן לעבד, ותירצו שחרשו הוי מום קל שאיכא גוה"כ שאינו פוסל בקרבן ומוציא בעבד.

20. תוספות מסכת קידושין דף כד עמוד ב

מיבעי ליה לכדתניא הרי שהושיט כו' - השתא משמע דכ"ע דכשלא נתכוין לעין פטור ותימה דפרק כיצד הרגל (ב"ק דף כו:) אמר רבה היתה מונחת לו אבן בחיקו ולא הכיר בה מעולם ועמד ונפלה לעין עבד פלוגתא דרשב"ג ורבנן וי"ל דשאני הכא דאיכא תרתי לטיבותא שהוא מתכוין לטובה ולא נתכוין לעין כלל אבל ההיא דהתם הוי דומיא לכחול לו עין וסמאה דאיכא חדא לטיבותא שנתכוין לרפאות וחדא לריעותא שנתכוין לעין.

21. דף על הדף קידושין דף כד עמוד ב

בגמ': תנו רבנן הכהו על עינו וסמאה על אזנו וחרשה עבד יוצא בהן לחירות נגד עינו ואינו רואה כנגד אזנו ואינו שומע אין עבד יוצא בהן לחירות.

בהמשך דברי הגמרא מובא, 'המבעית את חבירו, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים'. בשער המלך (עבדים ה, ז) הקשה, אם כן למה אמרו שאם הכה כנגד אזנו, אין יוצא העבד לחירות, שלא יהיה גרוע יותר מהמבעית חבירו, שאכן פטור מדיני אדם אבל חייב בדיני שמים, כמו כן יהיה חייב בדיני שמים לשחרר את העבד, ולא מצינו בשום מקום שהוזכר כן. עוד הקשה, דדעת רש"י (בבא מציעא צא, ב ד"ה רבא) שבכל חיוב לצאת ידי שמים, אי תפס לא מפקינן מיניה, ואם כן, כיון שהעבד תפוס בעצמו ייצא לחירות, שהרי אם תפס לא מפקינן מיניה.

ותירץ, דבעבד אין חיוב לצאת ידי שמים לשחררו, כיון שיש מצות עשה של 'לעולם בהם תעבודו'. הרש"ש מתרץ, דחיוב בדיני שמים יש רק בדבר שהוא חיוב ממון, אבל בדבר שהוא חיוב קנס, לא שייך כלל חיוב לצאת ידי שמים, משום שכל הקנס הוא חידוש, ואין לך בו אלא חידושו שחייב בדיני אדם, אבל אין להוסיף ולומר שחייב בגרמא לצאת ידי שמים. כעין זה תירץ באילת השחר, משום שכל חיוב קנס אינו נוצר אלא בבית דין, שהרי המודה בקנס פטור, וממילא לא שייך לומר, שחיוב בידי שמים תלוי בהגעת העדים לבית דין.

ברית המלח והיסורים שממרקין

“ולא תשכית מלח ברית אילוקיך מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח” (ב. יג.)

ענין ברית המלח, משמש את רישל'קיש (ברכות ה.), בבואו ללמוד שהיסורים

ויקרא

מה

ממרקין כל עוונותיו של אדם. וכך דרש רישל'קיש: “נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין, מה ברית האמור במלח – מלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמור ביסורין – יסורין ממרקין כל עוונותיו של אדם”. ואילו ר' יוחנן למד זאת בקל וחומר משן ועין: “מה שן ועין שהן אחד מאיבריו של אדם – עבד יוצא בהן לחירות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם – על אחת כמה וכמה”.

החילוק בין שני הלימודים, זה של ר' יוחנן וזה של רישל'קיש, אמר הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך, ראש ישיבת “קול תורה”, הוא, שבשן ועין בעבד, יוצא העבד לחירות דוקא אם האדון הוא זה שהכה אותו, ודוקא אם הוא יודע שהאדון הוא שהכה, שהרי אם לא יידע מי היכהו אלא יסבור שהמכה באה לו ממקום אחר – לא יידע שיכול הוא לצאת לחירות, ואם כן, אם מכאן הלימוד לענין היסורים, כשיטת ר' יוחנן, גם יסורים לא ימקו את עוונותיו של האדם אלא אם הוא יבין ויכיר שהיסורים באו לו מן האדון השם יתברך, ואילו לשיטת רישל'קיש, שהלימוד ליסורים הוא מברית מלח, הרי יסורים ממרקין עוונותיו של האדם בכל ענין, גם אם אינו יודע ומכיר בכך שמהקב”ה באו לו, כשם שהמלח ממתק את הבשר בכל ענין, ואין נפקא מינא מי שם את המלח על הבשר.

✓ על פי זה, ביאר הגרש”ז אויערבך באופן נפלא את מה שנאמר בשעבוד מצרים (שמות ו, ה): “וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי”, כי באמת בני ישראל טעו לחשוב שמצרים הם המעבידים אותם, וכל שעבודם ועבודתם הם בדרך הטבע, ואם כן לפי הלימוד משן ועין אין כאן כלום, ואף על פי כן אומר הקב”ה “וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל”, ולמה? משום ש“ואזכור את בריתי”, היא ברית מלח, שלפי הלימוד ממנה יסורים ממרקין עוונותיו של אדם בכל ענין, וכבר באה עת גאולתם...

ומכל מקום, ודאי שעיקר רצון הקב”ה הוא שהאדם יודה לה' לפרסם עבודתו אליו, שהוא כעבד היוצא בשן ועין רק אם הוא מכיר ויודע שהמכה באה לו מאדונו, ובכך בודאי מתמרקים כל עוונותיו!

מתוך מאמרו – פורסם בספר “מזמור לתודה”, עמוד 118